

Türkiye’de Dış Politika Algısına Dair Bir Saha Çalışması: Beşiktaş İlçesi Örneği

İsmail ERMAĞAN*
Tuncer TASLAK**

ÖZET

Bu araştırma, Türkiye’de temel dış politikaların halk katında nasıl değerlendirildiğine ışık tutmak amacıyla yapılmaktadır. Çalışmanın kapsama sahası -İstanbul’un Beşiktaş ilçesi-, ülkenin geneline göre mikro kaldığından eleştirilebilir. Fakat burada yaşayan vatandaşların ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ve baskın bir Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) seçmeni karakteri, araştırmayı ilginç kılmaktadır. Beşiktaş’tan sadece AK Parti Hükümeti’nin dış politikalarının bir değerlendirilmesi yapılmayacak, aynı zamanda ilçede dış politika algısının bir tespit denemesine girişilecektir. Çalışma, dış politikada çeşitlilik arama girişimlerinin desteklendiğini fakat motivasyon azalmasına rağmen AB yörüngesinden çıkılmamasının önerildiğini gözlemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Seçmen Algısı, Dış Politika, Beşiktaş, CHP, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti).*

A Field Study on the Perception of Foreign Policy in Turkey: The Case of Beşiktaş District

ABSTRACT

This research aims to indicate how the main foreign policies of Turkey are evaluated by the Turkish people. The selected area of research – Beşiktaş district of İstanbul – might be criticized as being not representative for the average of Turkish people. However, the economic and the socio-cultural features of the citizens of Beşiktaş and their character of being dominantly voters of the Republican People’s Party makes this investigation interesting. Over Beşiktaş, not only the foreign policies of the AK Party government will be interpreted, but also the perception of foreign policy in this district shall be attempted to find out. All in all, this study observes that the initiatives to seek the diversity in foreign policy are supported and in spite of the declining support for EU membership, it is recommended not to leave the trajectory of the European Union.

Keywords: *Voter Perception, Foreign Policy, Beşiktaş district, Republican People’s Party (CHP) and Justice and Development Party (AK Party).*

Giriş

Türkiye’nin son yıllarda dış politikadaki mesaisi oldukça yoğun geçmektedir. Gerek komşu ülkeler gerekse küresel güçler ile devam eden ilişkilerde önceki dönemlere göre kimi farklılıklar göze çarpmaktadır. Eksen kayması, bölgesel liderlik, imtiyazlı ortaklık,

* Yrd. Doç., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ismailemagan@googlemail.com

** Beşiktaş Belediyesi Mali Hizmetler Uzman Yardımcısı, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Sosyal Yapı Sosyal Değişme Bölümü, ttaslak@gmail.com

komşularla sıfır sorun, düşük profilli diplomatik sertlik vb. gibi farklı kavramlar artık daha sık kullanılmakta ve ülkenin gündemini meşgul etmektedir. İktidar partisinin uyguladığı politikalara, muhalefet partilerinden sıklıkla itirazlar yükselmektedir.

Uluslararası ilişkiler alanında algıları çalışmak günümüzde birçok yönden önem arz eden bir inceleme türü olarak kabul görmektedir. Çünkü algıların gerçeklik payları olduğu, gerçeği veya yakınıni işaret ettiği savunulmaktadır.¹ Böylece bir ülkenin veya siyasi aktörlerin politik yaklaşımlarının karşılık bulup bulmadığı test edilebilir. Bu düşünceden hareketle “Türkiye’de halk, hükümetin dış politikasını nasıl görmektedir?” sorusu kıymet taşımaktadır. Bu soru bu çalışma ile Beşiktaş ilçesine uygulanmaktadır.

Bilinmektedir ki; Türkiye, 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden itibaren 10 senedir AK Parti tarafından yönetilmektedir. Dış politikanın önce mutfağında görev alan Ahmet Davutoğlu, 2009 yılında Dışişleri Bakanı olarak atanmıştır. Stratejik Derinlik isimli kitabı² ile genel tarzını ortaya koymuş olan siyasetçi, hükümetin bu alanda yürütücüsü olmuştur. AK Parti, 2001 yılında ağırlıklı olarak önceki Refah/Fazilet Partisi milletvekilleri tarafından kurulmuştur. Bu açıdan bakıldığında “Beşiktaş’ta algılar ideolojik mi yoksa nesnel mi?” sorusu, çalışmada izlerini gösterecektir.

Bu araştırma, 01 Mayıs-01 Haziran tarihleri arasında anketler yoluyla ve 750 kişilik bir örneklem üzerinde gerçekleştirilen saha çalışmasının sonuçlarını rapor etmektedir. Türkiye’nin dış politikasında ana eğilimler ve son dönemlerin sıkça gündemleşen konuları ele alınmaktadır. Türkiye’nin AB, ABD, Rusya, Orta Doğu (İsrail, İran ve Suriye üzerinden) ve Orta Asya/Kafkasya ilişkileri kimi zaman derinlemesine kimi zaman genel hatlarıyla yansıtılacaktır. Belirtilmelidir ki, bu çalışma “yeni Türkiye’yi anlamak” amacıyla seçmenin dış politikadaki beklenti, endişe ve önerilerini yerel-ulusal ekseninde analiz etmektedir.

Makalenin içeriği kapsamında, önce yönteme ilişkin bilgiler aktarılacak ve “Neden Beşiktaş seçildi?” sorusu aydınlatılacaktır. Anket sorularını değerlendirirken ihtiyaç duyulan CHP’nin genel AB politikası ve Türkiye’nin üç büyük partisinin AB destekleme oranları kısaca zikredilecektir. Ayrıca, her bir genel dış politika başlığının içeriğine oluşturulan bir soru formatıyla ulaşmak hedeflenmiştir; o sebeple anket kısmında, irdelenen konu hakkında önce genel bilgiler açıklanacak, akabinde anket sonuçları paylaşılacaktır.

Metodoloji

Araştırmada Beşiktaş ilçe sınırları içinde ikamet eden kişilerin seçilmesine özen gösterildi. Gün içinde insanların sık ziyaret ettiği ve nüfusunun 10’a katlandığı bir ilçede bu anlamda belli sıkıntılar yaşandı. Anket 10 sorudan oluşturuldu ve “geleneksel anket yöntemi” uygulandı.³ Anket yapılan kişiler ile sorular üzerine derinlemesine değerlendirme yapıldı. Diğer ifadeyle, anketler yüz yüze gerçekleştirildiğinden, gerektiğinde soru-cevaplar ile ek açıklamalar not edildi. Böylece, deneklerin tercihleri ve düşüncelerinin nedenleri hakkında bilgi edinildi. Fark edilen önemli bir husus,

¹ İnceoğlu, Metin, *Tutum Algı İletişim*, 2004; Kadıbeşegil, Salim, *Halkla İlişkilere Nereden Başlamalı*, 2001 ve Peltekoğlu, Filiz Balta, *Halkla İlişkiler Nedir*, 2001.

² Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik. Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 2001.

³ Altunışık, Remzi / Coşkun, Recai / Bayraktaroğlu, Serkan / Yıldırım, Engin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 2010, S. 78-97.

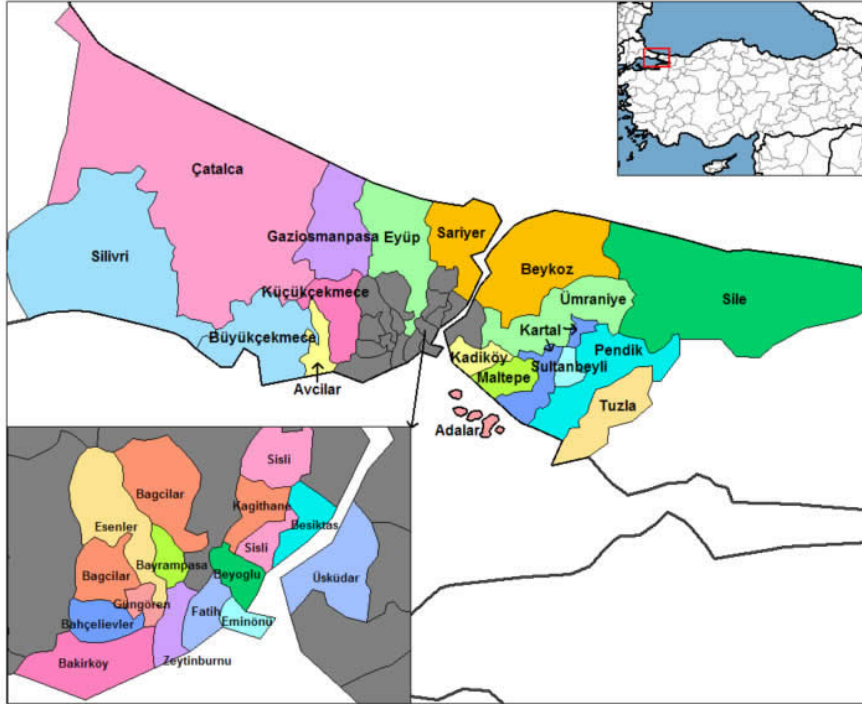
sorulara çoğunluk olarak içtenlikle cevap verilmesidir. Gündemdeki dış politika konularında büyük oranda fikir sahibi olan bir kitle ile karşılaşılmıştır. Anket sorularında “liste soru” yöntemi kullanıldı. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences, Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi)⁴ programı vasıtasıyla analiz edildi. Veri analizinde “frekans dağılımı” ve “çapraz tablo” yöntemleri kullanıldı. Paralelinde cevaplar arasında karşılaştırmalar yapıldı.

SPSS bilgisayar programı, istatistiksel analize yönelik bir bilgisayar yazılım programıdır ve pek çok akademik kurum tarafından kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde, sağlık ve pazar araştırmalarında sıkça rastlanılmaktadır. Özellikle anket şirketleri, hükümetler ve eğitim kurumları bu sistemden faydalanmaktadır. Kullanıcı, sistemin makro dilleri ile programını kendi amaçları doğrultusunda yönlendirebilmektedir.⁵

Neden Beşiktaş Seçildi?

Beşiktaş; siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve coğrafi (Avrupa sınırları içinde) özellikleri ile Türkiye genelinde farklılık arz etmektedir:

İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında bulunan Beşiktaş, batısında Şişli ve Kâğıthane, güneybatısında Beyoğlu, kuzeyinde Sarıyer ile komşudur. Coğrafi konumu aşağıda görülebilir:

⁴ a.g.e., S. 351-379.

⁵ Levesque, Raynald. *SPSS Programming and Data Management: A Guide for SPSS and SAS Users*, 2007.

İlçede 87.000’i erkek, 99.000’i kadın olmak üzere 187.000 kişi yaşamaktadır.⁶ Toplam nüfusun yaş dağılımında, 0-14 yaş aralığının toplam nüfus içindeki payı Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Bu çerçevede Türkiye ortalaması % 24 iken Beşiktaş’ta bu oran % 12 civarındadır. Öte yandan, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusa oranı, Türkiye ortalaması olarak % 7 iken Beşiktaş’ta % 13 civarındadır.⁷

Beşiktaş İlçesinde Seçim Sonuçları⁸

Partiler ⁹	2002 Genel Seçimler ¹⁰	2004 Yerel Seçimler ¹¹	2007 Genel Seçimler	2009 Yerel Seçimler	2011 Genel Seçimler
CHP	% 47	% 49	% 54	% 68	% 64
AK Parti	% 13	% 20	%18.5	% 16.5	% 20
MHP	% 4	% 2.5	% 10.5	% 4	% 9

Beşiktaş, Ak Parti’nin iktidarda bulunduğu ve üç genel ve iki yerel seçimin yapıldığı bir dönemde CHP’nin açık ara gerisinde kaldığı bir yerdir. Ak Parti bölgede ikinci parti, MHP ise üçüncü parti durumdadır. CHP, artan-azalan oy dengesinde de iktidar partisinin önünde gelmektedir. Toplamda, CHP’nin bu beş seçimde yüksek oy almış olması, diğer faktörlerin (CHP’nin genel parti politikaları, İstanbul Büyükşehir adayı vb.) Beşiktaş’taki CHP seçmenine kuvvetli bir olumsuz etki yapmadığı şeklinde okunabilir.¹²

Beşiktaş’ta yaşayan insanların refah seviyeleri, Türkiye ortalamasına göre üst kısımda yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2010 nüfus verileri ve Sağlık Bakanlığı Yeşil Kart istatistiklerine bakıldığında 0,49’luk oranla İstanbul’da yoksulluğun en düşük olduğu ikinci ilçedir. İlaveten, çalışanlarının %78 gibi büyük bir oranı ücretlilerden oluşmaktadır.¹³

⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (2011): *İlçelere göre il/ilçe merkez ve belde/köy nüfusu 2011*, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=34&p_kod=1&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html (15.5.2012).

⁷ Beşiktaş Belediye Başkanlığı, *Stratejik Planı 2010-2014 Dönemi*, Beşiktaş Belediyesi, S. 1-4.

⁸ Yüksek Seçim Kurulu verilerinden hazırlanmıştır, bakınız: <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html> (29.6.2012) ve <http://www.yerelsecimler.net/index.php?m=3&ilceid=1> (29.6.2012).

⁹ Günümüzdeki üç büyük parti gösterilmektedir.

¹⁰ Ve diğerleri, örneğin ANAP % 9. Esmer, Yılmaz, “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behaviour”, in: Sayari, Sabri / Esmer, Yılmaz: *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, Lynne Rienner, 2002, S. 91-114.

¹¹ Ve diğerleri, örneğin ANAP % 13.

¹² Türkiye’de son üç genel seçim sonuçları:

Partiler	2002	2007	2011
CHP	% 19.4	% 20.8	% 25.9
AK Parti	% 34	% 46.6	% 49.9

¹³ Beşiktaş Belediye Başkanlığı, *a.g.e.*, S. 45-47.

Beşiktaş'ın önemli özelliklerinden biri, eğitim merkezi olmasıdır. Birçok üniversite yerleşkesi (Boğaziçi, Yıldız Teknik vb.) burada yer almaktadır. 6 yaşın üzerindeki okuryazarlık oranı %96'dır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı Türkiye'de %4,33 iken Beşiktaş'ta bu oran %1,17 seviyesindedir. Diğer yandan, yüksekökol ve üzeri eğitime ilişkin veriler Türkiye ortalamasında %9,37, Beşiktaş'ta %34,28'dir.¹⁴

Tüm bu veriler Beşiktaş'ın iktidar partisine oy verenlerin oldukça az olduğu (ortalama %20), Türkiye ortalamasına göre ekonomik olarak rahat, eğitim seviyesi yüksek olanların yaşadığı bir yer olduğunu ifade etmektedir. Yani bu çalışma, iktidarın dış politika tutumunun %80 oranında muhalif seçmenin bulunduğu bir yerden değerlendirilişine tanıklık edecektir. Son olarak CHP'nin yerel ve genel ölçekli iktidar algılarında bir karşılaştırma öngörülebilecektir.

CHP'nin Avrupa Birliği (AB) Politikası ve Üç Büyük Partinin AB Destekleme Oranları

2002'den bu yana ana muhalefet görevi yürüten CHP'nin AB davranışı, temelde onayan, dönem dönem eleştirel ve şüpheli bir karakterdedir. Türkiye'nin kurucu partisi olması, hareket çizgisinde kendini göstermektedir. Politik kimliği "Kemalist, laik ve sosyal demokrat"tır.¹⁵ CHP'ye göre: AB üyeliği, modernleşme yönünde ülkenin hedeflerinden biridir. Üyelik sürecinde, ülkenin üniter ve laik yapısının aşındırılmaması gerekmektedir. 2005–2010 arasında "AK Parti'nin gizli amacı (yani devleti İslamlaştırmak) doğrultusunda AB reformlarını kullanması ve AB'nin buna müsaade etmesi" kabulüyle şüpheli bir pozisyon izlemiştir.¹⁶ 2010 sonrası CHP'de, partinin ve ülkenin AB'den vazgeçmesinin söz konusu olmadığını vurgulayan bir pozisyon hakimdir.

KONDA araştırma şirketine göre, parti tercihleri üzerinden AB üyeliğine bakıldığında, AB'ye en yüksek oranda üye olmayı isteyenler bağımsız aday seçmenlerinde (Barış ve Demokrasi Partisi'nde, BDP) (% 66,7) ve AK Parti seçmenlerinde (% 46,8) görülmektedir.¹⁷ AB destekçiliği CHP seçmeninde % 41,9, MHP seçmeninde % 22,7 oranındadır. "AB'ye kesinlikle girmemeliyiz" diyenlerin oranı ise MHP'de % 43,8, CHP'de % 29 ve AK Parti'de % 17,5'tir.¹⁸

¹⁴ *a.g.e.*, S. 48-49.

¹⁵ Ciddi, Sinan, *Kemalism in Turkish politics: the Republican People's Party, secularism and nationalism*, 2009.

¹⁶ Ermağan, İsmail, *EU-Skeptizismus in der Türkei – Die Haltungen der türkischen Parteien CHP, MHP und AKP*, 2011, S. 66-98.

¹⁷ Erdem, Tarhan (2007), "Yeni Türkiye'yi Anlamak", http://www.konda.com.tr/html/dosyalar/yeni_turkiye.pdf, S. 42 (31.7.2012); A&G Araştırma (2008), *Gündem Araştırması*, <http://www.agarastirma.com.tr/pdfler/gundem-arastirmasi-ocak-2008.pdf>, S. 46 (01.8.2012).

¹⁸ Çarkoğlu, Ali, "Who wants full membership? Characteristics of Turkish public support for EU membership", *Turkish Studies*, Vol.4, 2003, No.1, S. 171-194.

Ankette Kadın-Erkek Dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Kadın	365	48,7	48,7	48,7
Erkek	385	51,3	51,3	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Toplamda 750 katılımcının 385’i erkek, 365’i kadındır. Diğer ifadeyle ankette kadın oranı yüzde 48,7, erkek oranı yüzde 51,3’tür. Yaklaşık olarak, yarı yarıya bir durum söz konusudur ve cevaplarda cinsiyet başlığında ana özelliğin yansıtıcı olduğudur.

Ankette Yaş Dağılımı

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18-22	110	14,7	14,7	14,7
23-34	190	25,3	25,3	40
35-43	180	24	24	64
44-54	150	20	20	84
55+	120	16	16	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Katılımcıların %14,7’lik kısmını 18 – 22 yaş grubu oluşturmaktadır. En fazla anket, 23 – 34 yaş aralığındakiler ile yapılmıştır; oranı %25,3’tür. 35 – 43 arasının oranı %24 ve 44-54 arasının oranı ise % 16’dır. 55+ yaş gurubu en az ulaşılan grup olmuştur; oranı %9,3’tür.

Yaş aralıkları belirlenirken subjektif davranılmış ve nesillere göre davranışlar göz önüne alınmıştır.

SORU 1: Türkiye Avrupa Birliği’ne üye olmalı mı?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	375	50,0	50,0	50,0
Hayır	265	35,3	35,3	85,3
Olsa da olur, olmasa da	110	14,7	14,7	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Türkiye-AB ilişkileri, Türkiye’nin 1959 yılında AB’nin öncülerinden Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) üyelik başvurusunda bulunması ile başlamıştır.

Türkiye'nin hedefi, Avrupa ile daha ileri bir düzeyde siyasi ve ekonomik ilişkiler tesis etmektir. Tam üyelik dışında birçok alanda entegrasyon sağlanmıştır. Türkiye-AET arasında 1970'li yıllarda genelde Türkiye kaynaklı ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı bir duraklama dönemi tecrübe edilmiştir. 1980 askeri darbesi sonrası, Avrupa Topluluğu (AT) Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almıştır. 1987 yılında Özal tam üyelik başvurusu yapmıştır, fakat hem ekonomik hem de siyasi gerekçeler ile "Türkiye ile katılım müzakerelerini başlatmanın yararlı olmayacağı" bildirilmiştir.¹⁹ 1995 yılında Türkiye AB'nin ortak gümrük birliğine üye olmuştur. 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü verilmiştir. 2004 sonunda Kopenhag Kriterleri'ni Türkiye'nin yeterli derecede üstlendiğini deklare eden AB, 2005 yılında da katılım müzakerelerini açmıştır. Yalnız, aradan geçen zaman içinde müzakereler verimli bir şekilde ilerlememektedir ve 2012 itibarıyla ilişkilerde ciddi bir tıkanıklık söz konusudur.

Anketin ilk sorusunda "Fikrim yok" şıkkı hiç işaretlenmemiştir. O sebeple, katılımcıların AB konusunu önemsedikleri ileri sürülebilir. Bu veri, yüzde 50'lik egemen destek oranı ile tescillenmektedir. Yüzde 14.7'lik "Olsa da olur, olmasa da" şıkkı, Beşiktaş'ın görece yüksek ekonomi ve modern (Avrupalı) kültür özelliklerinin bir yansıması olarak da okunabilir; bir tür kendine güven göstergesidir. Yüzde 35'lik bir dilim AB üyeliğine "Hayır" diyerek net bir pozisyon almıştır. CHP'nin İstanbul'daki kalelerinden biri olan ilçede bu oran, CHP ile (yüzde 29) bir paralellik içindedir. Aradaki yüzde 6'lık oran için, 2010 sonrası gelişmelerin (özellikle kimi AB ülkelerindeki ekonomik krizin) sonucudur denilebilir.

AB'ye verilen desteğin başlıca nedeni, Cumhuriyetin kurucu lideri Mustafa Kemal'in dile getirdiği "muasır medeniyetler seviyesine çıkma" ülküsünü gerçekleştirmenin sistematik yolunun AB'den geçtiği inancıdır. Demokratikleşme, modernleşme, uluslararası bütünleşme diğer nedenlerdir. AB'yi onamamanın ana sebepleri arasında; bir yandan, AB'nin net olarak şekillendiremediği üyelik perspektifi ve Fransa, Almanya gibi kimi üyelerinin olumsuz Türkiye politikaları, diğer yandan, Türk kamuoyunda uzun yıllar içinde oluşmuş AB şüpheciligi ve ulusalcı/milliyetçi tepkiler dikkat çekmektedir.

SORU 2: Türkiye'yi AB'ye alacaklar mı?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	120	16,0	16,0	16,0
Hayır	515	68,7	68,7	84,7
Elleri mecbur	60	8,0	8,0	92,7
Fikrim yok	55	7,3	7,3	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Yukarıdaki soru ile AB tarafının Türkiye tepkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin AB müktesebatı ile üyelik kriterlerini karşılayıp, üyelerince onanması

¹⁹ Akdoğan, Yalçın, *Kırk Yıllık Dış, Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye*, 2004.

sürecine yönelik Türkiye tarafındaki tahminlerin bir fotoğrafı verilmek istenmiştir. Yüzde 16’lık bir kesim “Evet, Türkiye’yi AB’ye alacaklar” görüşündedir. Onlara göre: Türkiye reformlarına devam etmelidir ve ülke kamuoyunda “AB standartları bizim kendimiz için lazım!” düşüncesini yaymalıdır; böylelikle üyeliğe destek yüksek kalabilecektir. Diğer yandan, AB kamuoylarında “Türkiye, Birlik’e, sadece almaya gelmiyor; ‘bölgesinin Çin’i olarak katkılar vermeye de geliyor” tezini gündemlemelidir.

Fakat bu sorunun karakteristik özelliği, yüzde 68.7’lik oranı ile büyük ölçekli bir AB şüphesizdir; Türkiye’nin AB’ye entegrasyonuna vize verileceğine dair inançsızlık oldukça yüksektir. Burada edinilen nedenlerden biri, Avrupa tarafındaki Türkiye karşıtlığı ya da şüphesizliği, diğeri Türkiye’nin AB’yi hak edecek adımları at(a)madığıdır – ki bu ikincisi, içinde bir üyelik arzusu taşımaktadır. Birincisinde, Türkiye’nin siyasi, ekonomik, coğrafi, kültürel ve demografik özellikleri²⁰ ile Avrupa’ya ek sorunlar getirebileceği ve Türkiye’nin AB üyeliği ile hemen “büyükler kulübü”ne gireceği düşünceleri temsil edilmektedir. Avrupa’nın Türkiye’yi tamamen kaybetmemek adına süreci devam ettirdiği, ama her seferinde yeni bir engel şekillendirdiği savlanmaktadır.

Yüzde 8’lik “Elleri mecbur” cevabı, AB’nin gerek ekonomik gerekse kültürel anlamda artı değer üretme potansiyeli olan Türkiye’yi alarak dünya çapında bir aktör olmanın hesabını yansıtmaktadır. Katılımcılara göre: Yunanistan, İspanya vb. AB ekonomileri zayıflarken, bu düşünce ön almıştır ve demokrasi, insan hakları gibi değerleri İslam toplumlarına aktarmada bir üs/köprü olma potansiyeline sahip olduğu (Arap Baharı denen süreçte) görülmüştür.

Yüzde 7’lik bir kesim “Fikrim Yok” diyerek, bir tahmin yürütememiştir.

SORU 3: “Avrupa Birliği’ni bırakalım, Rusya ile ortaklık kuralım” fikrine katılıyor musunuz?

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	160	21,3	21,3	21,3
Hayır	500	66,7	66,7	88,0
Olsa da olur, olmasa da	55	7,3	7,3	95,3
Fikrim yok	35	4,7	4,7	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Türkiye’nin dış politikasında merkezi bir pozisyon atfedilen ve bir devlet politikası / modernleşme çıpası olarak kabul edilen AB üyeliği²¹, toplumun ve siyasetin

²⁰ Buna göre Türkiye kısaca “problemlili, büyük, fakir, uzak ve kalabalık” bir ülkedir.

²¹ Çaman, M. Efe, *Türkische Außenpolitik nach dem Ende des Ost-West-Konflikts: Außenpolitische Kontinuität und Neuorientierungen zwischen der EU-Integration und neuer Regionalpolitik*, 2004.

içinden -azınlık da olsalar- kimi kesimlerce desteklenmemektedir.²² Yürütülen üyelik görüşmelerinin içerik ve işleyişi memnuniyetsizlik kaynaklarından birisidir. Onlara göre: “AB üyeliği, memlekette yarardan çok zarara yol açacaktır.” İlaveten, onayan grupların bazıları “Türkiye bütün kıstasları yerine getirirse de ve Türkiye’yi üyelik yolunda destekleyen kimi AB devletleri bulunsa da, AB genelindeki ortak irade Türkiye’nin girişine ters istikamette çoğunluk oluşturmaktadır” kanısı ile Türkiye-AB ilişkilerinde başka bir modele evrilmek gerektiğini ifade etmektedirler. Diğer yandan, AB ile ilişkiler üyelik dışında devam edecekse/etmeliyse, üyeliğe alternatiflerin de kavramsallaştırılması/içinin doldurulması gerektiği dile getirilmektedir. Bu çerçevede, uluslararası ilişkilerde bir dünya aktörü olan “Rusya ile ortaklık” veya Rusya, Çin, Hindistan, Türkiye ve İran arasında “Asyalı (ekonomik) bir oluşum” duyulabilmektedir.

Türkiye-Rusya ilişkileri, Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya’sı arasında 15. yüzyıl sonlarında başlayan ilişkilere kadar götürülebilir.²³ Sovyetler Birliği (SSCB), Kurtuluş Savaşı’ndaki antiemperyalist mücadeleyi desteklemiş, 1921’deki Dostluk Anlaşması ile para ve silah yardımı yapmıştır. İkili ilişkiler, 1927 ve 1929 yıllarında yenilenen Dostluk Anlaşmaları ve 1934 ve 1937 yıllarında imzalanan Ticaret Anlaşmaları ile II. Dünya Savaşı’na kadar olumlu seyretmiştir. SSCB, II. Dünya Savaşı ertesinde Türkiye’den Boğazlarda üs ve Doğu’da toprak talep etmiş²⁴, Türkiye NATO’ya girdikten sonra bu isteklerinden vazgeçmiştir. Stalin sonrası dönemde ilişkiler 1967, 1972, 1979 yıllarında ticaret anlaşmaları ile normalleşmeye geçmiştir, fakat neticede Soğuk Savaş yıllarıdır ve karşıt kamplarda konuşlanılmaktadır. 1991 yılında Soğuk Savaş’ın bitmesiyle ilişkilerde iyileşme görülmektedir. Çeçenistan’a Türkiye’nin ve Ermenistan’a Rusya’nın destek verdiği şeklindeki karşılıklı tezler ile olumsuz zamanlar da yaşanmıştır. Putin döneminde siyasal ve ekonomik ilişkiler oldukça pozitif bir hal almıştır.²⁵ 2012 itibarıyla Suriye meselesi yüzünden ilişkilerde bir gölgelenme riski vardır.

“Rusya ile ortaklık” fikri, Beşiktaş sakinlerinden ancak yüzde 21,3 oranında destek bulmaktadır. Bu kesim, Türkiye’nin Batı bloğuna ait olmasını Rusya ile ilişkilerde daha nitelikli bir işbirliğinin kurulmasına engel görmektedir. Öte taraftan, yüksek seviyedeki reddetme hali (yüzde 66,7), ilçede, bu konuda var olan ağırlıklı tutumu anlatmaktadır. Katılımcılar bu durumu; küresel bir gücün ikili-bölgesel düzlemde siyasal-ekonomik ilişkilerde, nihayetinde, Türkiye’yi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebileceği kanaati²⁶; tarihsel “savaşılan Rusya” algısı; Stalin’in/Rusya’nın sınırlarında yaşadığı Türk kökenlilere uyguladığı zorunlu göç politikaları ve sıcak denizlere açılabilme maksadıyla tasarladığı Türkiye hevesleri; Soğuk Savaş yıllarından kalma güven sorunu ve CHP seçmenindeki anti-emperyalist karakter ile açıklamaktadır.

²² Canefe, Nergis ve Bora, Tanıl, “Intellectual Roots of Anti-European Sentiments in Turkish Politics: The Case of Nationalist-Conservative Tradition and Radical Turkish Nationalism, Turkey and European Union”, 2003.

²³ Gürsel, Haluk F., *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, 1968.

²⁴ Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914 – 1995*, 2010, S. 518.

²⁵ Özbay, Fatih / Kolobov, Oleg A. / Kornilov, Aleksandr A., *Çağdaş Türk Rus İlişkileri*, 2006.

²⁶ Burada örnek olarak Moskova’nın Kıbrıs konusundaki tutumunda bir değişiklik olmadığı ve PKK’nın terörist listesine alınmadığı zikredilmektedir.

Ayrıca, seçeneklerden “Olsa da olur, olmasa da” yüzde 7,3 ve “Fikrim Yok” yüzde 4,7 olarak işaretlenmiştir.

SORU 4: “Avrupa Birliği’ni bırakalım, Türk-İslam Birliği’ni kuralım” fikrine katılıyor musunuz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	120	16,0	16,0	16,0
Hayır	530	70,7	70,7	86,7
Olsa da olur, olmasa da	75	10,0	10,0	96,7
Fikrim yok	25	3,3	3,3	100,0
Total	750	100,0	100,0	

AB üyeliğine ikinci alternatif olarak Türk-İslam Birliği zikredilmektedir.²⁷ Bu opsiyon ile Türkiye’nin dış politikasında esas mecranın Türk ve İslam ülkeleri olduğu, ortak geçmiş²⁸ ve benzer kabiliyetler / hedefler çerçevesinde hareket edilmesi salık verilmektedir. Örneğin Büyük Birlik Partisi (BBP) Genel Başkan Yardımcısı Remzi Çakır’dan bir alıntı yapmak, Türk siyasetindeki tartışmaları daha somut kılabılır:

“ABD, nüfuzunu kullanarak Azerbaycan yönetimiyle petrol anlaşması yaparak Bakü-Ceyhan petrol boru hattının oluşmasını sağladı. Biz bu projenin sonunda yer aldık. Türkiye maalesef Kafkaslar’da, Balkanlar’da ve Orta Doğu’da istediği dış politikayı bir türlü ortaya koyamadı. AB ülkeleri karanlık bir çağdan kurtulmak için bir araya gelip, bir birlik kurdular. Biz de bu birliğe girmek için 40 yıldır çırpınıyoruz. Hala da almak istemiyorlar. İktidara geldiğimizde AB’ye alternatif olarak Türk Cumhuriyetler ve Orta Doğu ülkelerini içine alan Türk İslam Birliği’ni kuracağız.”²⁹

Ankete katılımcılardan ancak yüzde 16’sı bu alternatifi onaylamaktadır. Yüzde 70,7’lik bir kesim Türk-İslam Birliği önerisine karşı durmaktadır. Bunun nedenleri olarak, reel dünya siyasetinde bahsedilen bölgelerde ABD-Rusya-Çin menfaatleri söz konusuken, bu seçeneğin uygulanabilirliği mümkün bulunmamış ve demokratikleşme yolunda ülkenin negatif etkileneceği dile getirilmiştir. Ayrıca, her 10 kişiden 1’i “Olsa da olur, olmasa da” şıkkını tercih etmiştir. Yüzde 3,3 oranındaki katılımcıların bu

²⁷ Bu bağlamda, Milli Görüş kökenli siyasi partilerin (örneğin Saadet Partisi) yıllardan beridir seslendirdiği seçenek İslam Birliği’dir. Türkiye’nin kültürel özelliklerinden ve Osmanlı mirasından dolayı AB üyeliğine alınmayacağı iddia edilmektedir. Müslüman ülkelerin ekonomik ve politik kulvarlarda bir araya gelerek, küresel ölçekte daha etkili olabileceği ileri sürülmektedir. Bu çerçevede D-8 projesi (Developing Eight - gelişmekte olan 8 ülke) Refahiyol Hükümeti döneminde Necmettin Erbakan tarafından hayata geçirilmiştir. Bahsedilen sekiz ülke Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya’dır. D-8 ülkeleri aynı zamanda İslam İşbirliği Örgütü’ne üyedir. Doğal kaynakları, kalabalık nüfusları ve potansiyel pazarları bu ülkeleri bölgelerinde önemli kılmaktadır. D-8’in daimi sekreteraryasının İstanbul olduğu Davutoğlu’nun girişimiyle 20 Şubat 2009 tarihinde resmîyet kazanmıştır. Bölgesel olmaktan çok küresel bir karakteri yansıtan D-8, Türkiye tarafından AB’ye bir alternatif değil, dış politikayı zenginleştiren bir adım olarak görülmektedir.

²⁸ Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, 2008, S. 67-150.

²⁹ Çayır, Remzi (2008), “BBP, AB’ye karşı Türk İslam Birliği kuracak.”, <http://www.haber7.com/haber/20080601/BBP-ABye-karsi-Islam-Birligi-kuracak.php> (7.6.2012).

konuda bir fikri yoktur. Toplamda, AB üyeliği öncelenmiş, Türk-İslam Birliği destek görmemiştir.

SORU 5: “Avrupa Birliği’ni bırakalım, Türk Birliği’ni kuralım” fikrine katılıyor musunuz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	295	39,3	39,3	39,3
Hayır	345	46,0	46,0	85,3
Olsa da olur, olmasa da	75	10,0	10,0	95,3
Fikrim yok	35	4,7	4,7	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Türk Birliği, köken itibarıyla Türk olan tüm ülke, özerk yönetim ve diasporada yaşayan / Türkçe konuşan toplulukların (kısaca Türk dünyasının) ortak siyasî ve ekonomik kararlar almasını talep eden düşünsel ve siyasî kavrama denilmektedir. Temelde, Orta Asya ve Kafkasya’daki Türk Cumhuriyetler (Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Azerbaycan), Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) arasında geliştirilmesi savunulmaktadır. Zikredilen bu devletlerin başkanları ilk defa SSCB’nin dağılmasından sonra 30.10.1992 tarihinde ortak bir platformda buluşmuştur. Türkiye’de, AB üyeliğine karşı seslendirilen bir diğer seçenek Türk Birliği’dir. Genelde milliyetçiler tarafından talep edilen bu seçenek, 1990’lı yıllarda Türkiye dış siyasetinde çokça konuşulmuştur. Fakat gelinen bu noktada, konunun gerçeklik boyutunun sadece siyasî, kültürel ve ekonomik alanlarda karşılıklı ilişkiler olarak kalabileceği ileri sürülebilir.³⁰ Bu kavramda bir gerçeklik görenlerden Yalçıntaş’a göre:

“[D]ış ilişkilerde gerçekçilikten ayrılmama, hayaller peşinde koşmamak olmalı. Avrupa Birliği’nin kapısında, onların bizi almasını beklemek ahmaklıktır. Bunun yerine kendi birliğimizi hazırlamamız gerekir. Bu Türk birliği olmalıdır. Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar olan coğrafyada 7 tane müstakil Türk devleti var.”³¹

Bu soruya verilen cevaplardan öncelikle şiddetli bir karşıtlık sezilenmemektedir. Yüzde 46’lık bir hayıra karşılık yüzde 39,3’lük bir destek vardır. Desteklemeyenler, umumiyetle, mevcut uluslararası ilişkiler düzleminde ortaklığın neredeyse imkânsız olduğu kanısındadırlar. Bir önceki soruda olduğu gibi,

³⁰ Bu düşünceler özde Türkçülük/Turancılık ideolojisine dayanıp, AB benzeri Türk Birliği görüşünün (kültürel, tarihi ve manevi artlarına rağmen) ekonomik bir temelden yoksun olduğu görülebilecektir. Ancak ekonomi ile böyle bir uluslararası örgüt hayata geçirilebilir. Bu bağlamda, enerji sektörü kayda değer bir rol oynayabilir. Boru hatları ile Türkiye-Azerbaycan-Kazakistan ve Türkmenistan birbirine bağlanmakta, iktisadi bir bağımlılık ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı gibi çalışmalar yürütülmektedir. Not edilmelidir ki, bu siyasî birlik yaklaşımı, başta Rusya, Çin, İran gibi ilgili devletlerin politikalarına ters düşmektedir.

³¹ Yalçıntaş, Nevzat (2009), “Türk Birliğini kuralım!”, http://www.varanhaber.com/haber_detay.asp?haberID=1067 (8.6.2012).

katılımcıların her 10’ndan biri soruyu “Olsa da olur, olmasa da” olarak yanıtlamıştır. 20 katılımcıdan biri bu konuda bilgi sahibi değildir.

SORU 6: “Obama ABD’si, Türkiye’ye dostça davranıyor” cümlesine katılıyor musunuz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	35	4,7	4,7	4,7
Hayır	470	62,7	62,7	67,3
Kısmen katılıyorum	230	30,7	30,7	98,0
Fikrim yok	15	2,0	2,0	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Türkiye-ABD ilişkileri, 1947 yılından itibaren yoğunluk göstererek devam etmektedir. İlişkiler genel anlamda stratejik olarak tasvir edilmektedir; kimi zaman problemlerin yaşandığı da görülmektedir. Bilinmektedir ki, Türkiye daha kurulurken, dünyanın yeni patronu sayılabilecek bu devletle sıkı ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirmek istemiştir; örneğin Lozan Barış Antlaşması bağlamında bu ülkenin desteğini aramıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı’nın son dönemlerinde ABD ve müttefiklerine katılarak, Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmiştir. Sovyetler Birliği lideri Stalin’in Türkiye’den toprak talepleri karşısında, Truman Doktrini (1947) ile Türkiye Batı savunma sistemine eklenmiştir. Türkiye, Kore Savaşı’nda (1950-1953) Birleşmiş Milletler ile hareket etmiş ve bu esnada NATO’ya dahil olmuştur (1952). ABD, Türkiye’de 1954 yılında İncirlik Hava Üssü’nü kurmuştur. Türkiye’nin haşhaş ekimini durdurmadığı ve Kıbrıs Harekâtı (1964’deki Johnson mektubu ile uyarısı) gerekçeleri ile ABD, Türkiye’ye silah ambargosu uygulamıştır. Bu ambargo 1978 yılında kaldırılmıştır. 1980’li yıllarda Türkiye-ABD ilişkisinde artan bir sıcaklık gözlenmiştir, fakat Ermeni ve Kıbrıs sorunları bu ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Türkiye, I. Körfez Savaşı (1990-1991) sırasında ABD’ye tam destek vermiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonraki küresel terör yaklaşımlarında ABD’nin yanında olan Türkiye, II. Körfez Savaşı’nda bu ülkenin beklediği desteği vermemiştir. TBMM 1 Mart 2003’de Irak konusundaki tezkereyi reddetmiş, ABD ordusu da Türk askerlerinin başına çuval geçirmiş; böylece ilişkiler oldukça olumsuz bir seyir izlemiştir. 2008 sonunda oğul Bush’dan başkanlığı devralan Obama döneminde ilişkiler canlanarak, stratejik ortaklıktan (Arap dünyasının demokratik transformasyonu meselesinde) model ortaklığa geçmiştir.³² Toplamda, Türkiye’nin dış politikasında ABD’nin yaklaşımları - dünya devletlerinin kayda değer kesiminin yaptığı gibi- büyük bir yer tutmaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkileri tek başına domine eden, son dönemlerde “tek hegemon” pozisyonunda zayıflamalar olsa da Obama yönetimi ile siyasi ve ekonomik alanlarında yeniden güçlenme işaretleri veren ABD’nin, hem küresel siyasete bakışı

³² Arı, Tayyar, *Yükselen Güç – Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, 2010, S. 197-328; Gerger, Haluk, *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*, 2006

hem de Türkiye topraklarının çoğunluğunun içinde bulunduğu Orta Doğu politikaları takip edilmektedir.

Başkan Obama'nın Türkiye politikalarını irdeleyen soruya katılımcılardan sadece yüzde 4,7'lik bir destek gelmesi, çalışmanın en ilginç verilerinden biri olmuştur. Denklemde yüzde 30,7'lik "Kısmen katılıyorum" cevabı eklendiğinde, yukarıdaki cümle 1/5 oranında onanabilir. Yüzde 62,7'lik hayır cevabı ile ABD'nin politikalarının dostça olmadığı kuvvetlice beyan edilmektedir. Bu bağlamda, Büyük Orta Doğu Projesi olarak adlandırılan siyaset ve Kürt kartı ile ülkenin üniter yapısına tehdit oluşturduğu savı ve model ortaklık konsepti ile Türkiye'nin muhafazakârlaştığı kabulü dillendirilmektedir. Ek olarak; 12 Eylül darbesi, "ılımlı İslam" yaklaşımı, çuval hadisesi ve Ergenekon davaları ile Türkiye'nin siyasi hayatının yönlendirildiği ifade edilmekte; ABD'nin (küresel ve) Türkiye'nin de konumlandığı Orta Doğu politikaları genelde emperyalist bulunmaktadır.

Soru kapsamına fikir sahibi olmayanların oranı oldukça düşüktür (yüzde 2). Beşiktaş'tan bakıldığında, totalde, ABD'ye karşı büyük bir şüpheli algı mevcuttur.

SORU 7: Türkiye'nin sert İsrail politikasını nasıl buluyorsunuz?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Evet	150	20,0	20,0	20,0
	Hayır	245	32,7	32,7	52,7
	Kısmen doğru	225	30,0	30,0	82,7
	Danışıklı dövüş	130	17,3	17,3	100,0
	Total	150	100,0	100,0	

Türkiye-İsrail ilişkileri 1949 yılında Türkiye'nin İsrail'in bağımsızlığını tanınması ile başlamıştır.³³ Türkiye, İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke konumundadır. Batı sisteminin içinde hareket edilmesi, 2000'li yılların sonuna kadar bu ikili ilişkilerin eylem noktasını belirlemiş ve Türkiye-İsrail arasında büyük sorunlar yaşanmamıştır. İki ülke, 1990 ve 2000'lerin başında askeri, stratejik ve diplomatik anlamda oldukça yakın bir çalışma ortamına geçmişlerdir. 2007 Kasım'ında İsrail devlet başkanı Şimon Perez TBMM'de bir konuşma yapmıştır; bu konuşma, İsraili bir devlet başkanının, halkının çoğunluğu Müslüman bir ülkenin meclisinde yaptığı ilk konuşma olması nedeniyle önemlidir. Filistin sorunu, Türkiye-İsrail ilişkilerini etkilemektedir. AK Parti Hükümeti'nin Filistin yanlısı politikası, örneğin Hamas lideri Halid Meşal'in Türkiye ziyareti (16 Şubat 2006), İsrail tarafından eleştirilmiştir.³⁴

Bu bağlamda bildirilmelidir ki, hükümet, "sıfır sorun" söylemi ile Türkiye'nin komşu ülkeleriyle ilişkilerinde olası çatışma potansiyellerini aktif davranarak minimize etmeyi hedeflemiştir. Paralelinde, Orta Doğu bölgesinde siyasi problemler yaşayan ülkeler arasında barışı tesis edecek bir arabuluculuk diplomasisi izlemiştir. Bu kapsamda İsrail-Suriye barış görüşmeleri ya da İsrail-Filistin sorununa çözüm arama

³³ Dursunoğlu, Alptekin, *Stratejik İttifak/ Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, 2000.

³⁴ Liel, Alon / Yirik, Can, *Türkiye-İsrail İlişkileri (1949-2010)*, 2010.

faaliyetleri örnek olarak zikredilebilir. 2009 yılında Davos’ta Başbakan Erdoğan’ın, İsrail’i, devam ettirdiği askeri operasyonlardan ötürü eleştirmesi ve barış müzakerelerine uygun hareket etmediğini deklare etmesi ile Türkiye-İsrail ilişkilerinde başlayan kötüleşme süreci, 2010 yılında Akdeniz’de 9 Türkiye vatandaşının İsraili askerler tarafından öldürüldüğü Mavi Marmara olayıyla doruk noktasına ulaşmıştır. O tarihten itibaren karşılıklı çok sert söylemlere tanıklık edilmektedir.

AK Parti yönetimindeki Türkiye’nin İsrail’e karşı politikasının sert karakterini onayan ve bunu “Dış politika diplomatları gerekeni yapıyorlar” anlamında doğrulayan Beşiktaş sakininin bu çalışmada oranı yüzde 20’dir. Üzerine, yüzde 30’luk “Kısmen doğru” bulanlar eklenirse, bu soruda CHP seçmeninin AK Parti seçmenine benzer bir tepki geliştirdiği yargısına da varılabilir. Bu politikayı onamayan ve “Aşırı sert ve duygusal davranıyorlar” olarak yorumlayanların oranı yüzde 32,7’dir. Burada “Filistin desteklenmeli, fakat milli çıkarlar öncelenmelidir” yanıtları da verilmektedir. Öte yandan, AK Parti-İsrail ilişkisinde söylemlerin bilerek sertleştirildiğini, bunun bir danışıklı dövüş olduğunu dile getirenlerin oranı ise yüzde 17,3’tür. Sonuçta bu soru, çalışmada katılımcıların en yoğun tartıştığı sorulardan biri olmuştur ve bu durum cevapları ve dağılımını ilginç kılmıştır.

SORU 8: Türkiye, İran’a dış politikada güvenmeli mi?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	90	12,0	12,0	12,0
Hayır	485	64,7	64,7	76,7
Kısmen	120	16,0	16,0	92,7
Fikrim yok	55	7,3	7,3	100,0
Total	750	100,0	100,0	

İran, 1979 yılında Ayetullah Humeyni liderliğinde gerçekleşen İslam Devrimi ile Şah dönemindeki anayasal monarşiden Şii teokratik (ve otoriter) bir rejime evrilmiştir. Bu, hem Batı dünyası hem de Türkiye için bir tehdit algısı yaratmıştır. Yinede, Avrupalı ülkeler İran ile (örneğin Fransa ve Almanya gibi) ve çoğunlukla ekonomik ilişkilerine devam etmiştir. Şah Rıza Pehlevi’nin ABD yönetimi ile iç içe geçmiş halî, ülkede devrim sonrası ABD karşıtlığı başlatmıştır; bu, ABD-İran-İsrail üçgeninde örtüşmeyen politika ve düşmanimsı söylemler ile devam edilmektedir.³⁵

Türkiye’nin selefi konumundaki Osmanlı İmparatorluğu 1639 yılında İran ile sınırını Kasr-ı Şirin Antlaşması ile çizdiğinden, bu ülke ile uzun dönemler büyük boyutlarda sıkıntı yaşamamıştır. İran’da tarihteki Türk yönetimi ve günümüzde 30 milyon civarındaki Azeri Türk’ünün varlığı, bu ülkeye karşı bir olumluluk üretse de, rejimsel ve mezhepsel farklılaşma, İran’ı “ileri düzey ikili ilişkiler geliştirilebilir bir ülke” olarak algılatmamıştır.³⁶ Lakin AK Parti’nin Orta Doğu ülkeleri ile siyasi ve ekonomik

³⁵ Owen, Roger, *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, 2004; Özey, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, 2009.

³⁶ Keneş, Bülent, *İran: Tehdit mi, Fırsat mı?*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

ilişkileri yukarı çekme politikaları, İran özelinde de görülmüştür. Filistin sorununda Türkiye'nin somut söylem ve eylemler gerçekleştirilmesi (örneğin İslamcı olarak tanımlanan ve İran'a yakınlığı bilinen Hamas'ın seçimi kazanmasını onaması ve bunu uluslararası platformlarda savunması), nükleer enerji konusunda Türkiye'nin Brezilya ile alternatifler önermesi, Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerde İran'a ambargo kararına hayır demesi ve Mavi Marmara'da İran'ın desteği ikili ilişkileri yükseltmiştir. İran'ın nükleer enerji ve -ikili ilişkilerde örtüşmeyen kimi durumlarda- Ermenistan ve PKK desteği ile Türkiye'yi ortada bırakma politikaları, Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkileri ve özellikle Suriye konusunda yaşanan derin ayrılık (Şii politikasından dolayı İran'ın Esad yönetimini desteklemesi) gibi nedenler sonucu, ilişkilerde (durağan) bir negatiflik söz konusudur.³⁷

Ankete katılanların yüzde 12'si İran'a tamamen, yüzde 16'sı da kısmen güvenmektedir. Yüzde 64,7'si "Hayır, güvenmemeli; kendi amaçları doğrultusunda Türkiye'yi kullanıyorlar" fikrindedir. Yüzde 7,3'ünün bilgisi yoktur.

SORU 9: Türkiye, Suriye konusunda harekete geçip, muhalifleri organize etmeli mi?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	145	19,3	19,3	19,3
Hayır	440	58,7	58,7	78,0
Kısmen	85	11,3	11,3	89,3
Fikrim yok	80	10,7	10,7	100,0
Total	750	100,0	100,0	

Türkiye-Suriye ilişkilerinde Hatay konusundaki ihtilaf uzun yıllar gerilim meydana getirmiştir. Bunun üzerine, Fırat ve Dicle sularının paylaşımına dair yaşanan sıkıntılar gelmektedir. Türkiye'de doğan, Suriye ve Irak'tan geçerek Basra Körfezi'ne dökülen nehirler, hem Suriye ve Irak, hem de Türkiye'nin GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) için hayati kaynaklardır. Bu konuda istediğini Türkiye'den alamayan Suriye, PKK'ya sınırları içerisinde lojistik destek sağlamıştır. 1998 yılında Türkiye'den gelen baskı sonucu Suriye, PKK lideri Abdullah Öcalan'ı ülkesinden sınır dışı etmiştir. AK Parti'nin "sıfır sorun" yaklaşımı Suriye ile soyuttan somuta geçince, ilişkiler mükemmel noktaya gelmişti. Ülkeler, ortak Bakanlar Kurulu toplantısına kadar varan çalışmalar yapmışlar, 2009 yılında vizeler de kaldırılarak ekonomik entegrasyon yolunda ciddi adımlar atmışlardı.³⁸

"Arap Baharı" sürecinde Suriye'de de görülen sosyal ayaklanmalar sonucu Beşar Esad yönetimine karşı silahlı mücadele yaşanmaya başlandı ve mevcut rejim ile muhalif güçler arasında kanlı çatışmalar halen devam etmektedir. Esad yönetiminin (örneğin Hama'da gerçekleştirilen) katliamlarına, Türkiye sert tepki göstermektedir. İlişkiler

³⁷ İnat, Kemal: *Türkiye'nin İran Politikası 2010*, iç: İnat, Kemal / Ataman, Muhittin / Telci, İsmail Numan, *Ortadoğu Yıllığı 2010, 2012*, S.9-41.

³⁸ Yetim, Mustafa: *Suriye 2010*, iç: İnat, Kemal / Ataman, Muhittin / Telci, İsmail Numan, *Ortadoğu Yıllığı 2010, 2012*, S. 253-286.

diplomatik anlamda karşılıklı olarak durmuştur. Hükümet, uluslararası aktörlerin (ABD, Rusya, Çin ve Arap Birliği) ortak hareketi ile bir müdahale çağrısı yapmaktadır. Muhalifleri organize etme konusunda, İstanbul’da 2012 senesinde “2. Suriye Dostları Konferansı” düzenlenmiştir. ABD, AB, Türkiye, S.Arabistan ve Katar muhalifleri desteklerken, Rusya, Çin ve İran devlet güçlerinden yanadırlar.

Bu bağlamda yöneltile soru katılımcıların yüzde 19,3’ü tarafından onaylanırken, yüzde 58,7’si tarafından reddedilmiştir. Kısmen onaylayanların oranı yüzde 11,3’tür. Bütün anket cevapları karşılaştırıldığında, katılımcıların en fazla “Fikrim Yok” tercihi yüzde 10,7 ile bu soruda görülmesi dikkat uyandırmaktadır.

SORU 10: Şuan ki Türk dış politikasını beğeniyor musunuz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evet	130	17,3	17,3	17,3
Hayır	410	54,7	54,7	72,0
Orta halli	190	25,3	25,3	97,3
Fikrim yok	20	2,7	2,7	100,0
Total	750	100,0	100,0	

2009 yerel ve 2011 genel seçimlerine bakıldığında ortalamada yüzde 60’ın üzerinde bir CHP seçmeni profili, Beşiktaş’ta Türk dış politikasına yönelik ağırlıklı olarak tek bir eğilimin varlığını düşündürtebilir. “İktidarın politikalarını ne kadar onaylıyorsunuz?” olarak da anlayabileceğimiz bu soruya verilen cevap, bütünlüklü bir ideolojik karşıtlığa işaret etmemektedir. Destekleyenlerin oranı yüzde 17,3 ve orta halli diyenlerin oranı ise yüzde 25,3’tür. Buradan hareketle (ve diğer partilileri ve azınlık da olsa hükümet seçmenlerini unutmadan) “AK Parti’nin kimi dış politikaları Beşiktaş’ta karşılık bulmaktadır” hükmüne varılabilir. Cevaplarda, hükümetin kimi bölgesel ve küresel inisiyatifleri (Afrika ve Latin Amerika gibi kıtalara uzanması, AB bakanlığını kurması veya çeşitli ülkelerle vizeleri kaldırıp, ekonomik atılımlar içine girmesi) alkışlanmaktadır.

Diğer taraftan, yüzde 54,7’lik beğenmeme oranı söz konusudur. Bu rakam, son genel seçimler baz alınırsa ancak yüzde 10’a varan bir aralıkta bir seçmenin partisinden ayrı düşünebileceği kanısına vardırılmaktadır (%64*%54=%10). Çoğunluk, uluslararası ilişkilerde Türkiye’nin tedavüldeki stratejisine onay vermemektedir. Dış politikadaki genel tavır çoğunlukla zikzaklı (Suriye ve İran politikaları zikredilerek) ve romantik (örneğin Davutoğlu’nun “Yakında Kudüs başkent olacak... Ve hep birlikte gidip Mescid-i Aksa’da namaz kılacağız” sözüne atfen); kimi zaman da kendini gereğinden fazla abartan (Orta Doğu ülkeleri nezdinde kurulamayan nüfuz kastedilerek) bulunmaktadır.

Fikir sahibi olmayanların oranı oldukça az olması (yüzde 2,7), yoğun gündemin TV ve medyadan sürekli yansımaları olarak da algılanabilir.

Genel Değerlendirmeler

Türkiye'nin dış politikasını ve seçeneklerini inceleyen bu çalışmada başlıklar halinde şu değerlendirmelere ulaşılmaktadır:

- *Katılımcılara Dair:* Dış politikaya ilgileri gözlemlenmiştir; anket sorularının şıkları işaretledikten sonra büyük ölçüde tercihlerinin sebeplerini izah etmek istemişlerdir. Aralarında farklı partililer mevcuttu. Kimi durumlarda, kendi partilerinin de politikalarını eleştirmişlerdir.

- *Türkiye-AB İlişkileri:* Avrupa'da Yunanistan, İrlanda veya İspanya'da devam edegelen ekonomik kriz ve AB ile ilerlemeyen müzakerelere rağmen, çoğunluk AB üyeliğini desteklemektedir. Üyeliğin, kurumsal standartları ile hükümetin kimi muhafazakâr olarak gördükleri politikalarına (örneğin kürtaj ya da eğitim politikası) engel olabileceğine inanılmaktadır.

Diğer taraftan, 1/3'lük AB karşıtlığı gözlerden kaçmamaktadır.

Dahası, Türkiye'nin AB üyeliğinin AB tarafındaki onanabilirliğine dair inançsızlık/umutsuzluk zirve yapmaktadır (yüzde 70'e yakın). Bu, AB'ye olan güvenin giderek erimesi olarak okunabilir.

- *Türkiye-Rusya İlişkileri:* Bilinmektedir ki, Putin Rusya'sı ile ikili ilişkiler genelde verimli seyretmektedir. Ankette "Rusya ile ortaklık" sorusu, katılımcıların ancak 1/5'i tarafından onaylanmaktadır. Ortaklıktan ziyade ikili ilişkilerin desteklendiği fark edilmektedir – ki bu tutum, reel/olası problemlere değil, karşılıklı olumlu faaliyetlere ağırlık verilmesini talep etmektedir.

- *Türkiye-ABD İlişkileri:* Oğul Bush dönemi ile karşılaştırıldığında belirgin bir iyileşme söz konusu iken, Obama ABD'sinin Türkiye politikaları baskın olarak dostça bulunmamıştır. ABD'nin küresel gücünü yadsımadan Türkiye'nin uluslararası güç oyununda kendini zinde kılabilecek politikaları formüllemesi gerektiği belirtilmektedir. ABD'nin yüzde 4'lük bir oranda olumlanması, ABD açısından durumun net ifadesi olmuştur. Diğer oranlar göz önüne alındığında, Obama ABD'sine 1/3'lük bir sempatiden bahsedilebilir.

ABD-Rusya algısı karşılaştırıldığında: Pozitif tercihlerde Rusya'nın ABD'den bir adım önde olduğu varsayımlanabilir (Rusya: $21,3 + 7,3 \cdot \frac{2}{3} = \% 25 > ABD: 4,7 + 30,7 \cdot \frac{2}{3} = \% 20$). Katılımcıların buna neden olan kabullerinin en önemlisi, "ABD'nin Orta Doğu'daki kendi çıkar haritası kapsamında ve İsrail faktörünü unutmadan ne yapıp edip Türkiye'yi böleceği ve bir Kürt devleti kuracağı" iddiasıdır.

- *Türkiye-Orta Doğu İlişkileri:* Türkiye'nin Orta Doğu'da ekonomik ve siyasi ilişkilerini arttırdığı bilinmektedir. Yalnız, bölgede insiyatif alırken, sorunlar ile de karşılaştığı aşikârdır. Bu başlık altında, açık veya kapalı olarak siyasi sıkıntı yaşadığı üç ülke ile ilişkisi irdelenmektedir. Özetle, katılımcılar Türkiye'nin dış ilişkilerini Orta Doğu'da yaygınlaştırmasını olumlarken, izlenen siyasete itirazlar getirmektedirler. Genellemeci soru formatıyla cevaplandırıldığında, AB alternatifi olarak Türk-İslam Birliği fikri çoğunluk tarafından reddedilmektedir.

İsrail: AK Parti Hükümeti'nin İsrail'e karşı izlediği politika farklı farklı biçimde yanıtlanmıştır: 1/3'lük bir kesim politikayı yanlış olarak nitelerken, "ilişkilerde diplomasinin bitirilmemesi, ulusal menfaatlerin gereğidir" fikrindedir. 1/5'e yakın bir oran bu tavrı illüzyonist bulmaktadır, çünkü bu ülke ile yapılan anlaşmalar vardır ve bunlar yürürlüktedir. Bu kesimde "Bölge halklarında ve model ortaklık yolunda kabul bulmak hedeflerinde İsrail karşıtlığı etkili bir strateji olabilir" düşüncesi de temsil

bulmaktadır. Mavi Marmara olayı ve bu meselede “hükümet-devlet ortak olmalı” kabulü, alçak koltuk krizi, İsrail’in “PKK’yı destekleriz” çıkışı, Güney Kıbrıs ile sondaj çalışmaları ve Azerbaycan, Yunanistan gibi ülkelerle ekonomik ve askeri Türkiye’yi çevreleyici/caydırıcı aksiyonları, İsrail’e karşı izlenen bu politikanın önemli oranda (% 20 tamamen, % 30 kısmen) desteklenmesine katkı sağlamıştır.

İran: Türkiye’nin teokratik rejimli bir ülke ile güven temelli bir politika oluşturması Beşiktaş üzerinden olanaklı görünmemektedir. Katılımcıların 2/3’e yaklaşan kesimi, İran’ın Türkiye ile Orta Doğu coğrafyasında “egemen bölge gücü” olma konusunda bir rekabet yaşandığının farkında olduğunu ve nükleer enerji gibi kimi meselelerde Batı’ya karşı arabulucudan öte payanda olarak kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye’yi yönlendirmek istediğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, İran-İsrail-Filistin üçgeninde olası sıkıntılara hazır olunması öngütlenmektedir.

Suriye: 3/5’lük bir kesim, Suriye’nin muhaliflerinin organize edilmesine, başka bir devletin iç işlerine karışmama ilkesi ve emperyalist bir politika takip edilmemesi tezi ile onay vermemektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin harekete geçmesi (Suriye’nin komşu oluşu, akrabaların varlığı, güvenlik ve demokrasi sebepleri ile) ancak 1/5’lik bir kesim tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, 1/10’ün kafası karışıktır.

▪ *Türkiye-Orta Asya/Kafkasya İlişkileri:* Bu soru genellemeci soru formatıyla irdelenmiştir: Türkî Cumhuriyetler ile ikili ilişkiler hatta entegrasyona varabilecek oluşumlar desteklenirken, AB alternatifi fikri nitelikli çoğunluk tarafından kabul görmemektedir. Fakat %40’lık bir kesimce verilen destek çarpıcı olmuştur. Bu oranın dile getirilen diğer iki AB alternatifine verilen desteğin toplamından fazla olması (% 21 % + 16= % 37), milletperver bakış ile açıklanabilir.

▪ *Genel Dış Politika:* AK Parti Türkiye’sinin dış politikası ağırlıklı olarak tasvip edilmemektedir. AB’yi araç olarak kullandığı ve ABD ile egemenliğin sınırlarına varan iç içe geçme halinin bulunduğu ileri sürülmektedir/eleştirilmektedir. Bunun karşısında 1/3’leri bulan bir kesim hükümetin tutumunu “orta halliden iyice-onanabilir” bulmaktadır.

Sonuç

Bu araştırma ile atanmış bir zaman diliminde, Beşiktaş’tan, Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve AK Parti Hükümeti’nin dış politikada toplumsal bir resmi çekilmiştir. Beşiktaş, bol miktarda hükümet muhalefeti seçmenin olduğu ve CHP’nin İstanbul ve Türkiye ortalamasının üstünde oy aldığı bir ilçedir. 2012 ortasından varılan kanı, halkın çalışmadaki konulara ilişkin CHP’nin söylemleri ile genel olarak paralellik arz ettiği, fakat kimi başlıklarda tercih ve oranların farklılaşabildiği, dolayısıyla hükümetin dış politikasının olumlu bulunduğu da anlaşılmaktadır. Bu eğilimle örtüşür biçimde, Beşiktaş’taki algıların ideolojik mi yoksa nesnel mi sorusu bağlamında, her iki faktörün izleri sezinlenebilmektedir.

Bu çalışma en nihayetinde, “Yeni Türkiye”nin uluslararası ilişkiler performansını anlama hedefi gütmüştür. Türkiye’nin Rusya, Brezilya, Orta Doğu vb. ülke ve bölgeler ile ilişkilerini arttıran daha çoğulcu bir dış politik karakter geliştirmesi talep edilmekte, dış politikasında AB üyeliğini omurga mahiyetinde öncüllemesi vurgulanmaktadır. O nedenle mikrodan makroya verilen bir mesaj olarak, “Yeni Türkiye”de de temel dış politika rotası -destekleme oranı düşmesine rağmen- AB üyeliğidir ve AB’ye kuvvetli

bir alternatif görülmemektedir. Farklılık ise dış ilişkilerin çeşitlenmesinin onandığının, bunun bir özgüven yaratacağının ve bu ikisinin gerekli görüldüğünün teyidi olmuştur. Son olarak, gerek iktidar gerekse muhalefet için dış politika politikalarının/tutumlarının kamuoyunda karşılığını ölçme anlamında algı çalışmalarının önemi tekrar kendini göstermiştir.

Kaynakça

- Altunışık, Remzi / Coşkun, Recai / Bayraktaroğlu, Serkan / Yıldırım, Engin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- A&G Araştırma (2008), *Gündem Araştırması*, 12 ve 13 Ocak 2008, <http://www.agarastirma.com.tr/pdfler/gundem-arastirmasi-ocak-2008.pdf> (01.8.2012)
- Akdoğan, Yalçın, *Kırk Yıllık Düş, Avrupa Birliği'nin Siyasal Geleceği ve Türkiye*, İstanbul, 2004
- Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008
- Arı, Tayyar, *Yükselen Güç – Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, MKM Yayınları, İstanbul 2010
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914 – 1995*, İstanbul 2010.
- Beşiktaş Belediye Başkanlığı, *Stratejik Planı 2010-2014 Dönemi*, Beşiktaş Belediyesi, İstanbul, 2010.
- Canefe, Nergis ve Bora, Tanıl, “Intellectual Roots of Anti-European Sentiments in Turkish Politics: The Case of Nationalist-Conservative Tradition and Radical Turkish Nationalism, Turkey and European Union”, in: A. Çarkoğlu and B. Rubin: *Turkey and European Union*, London 2003.
- Ciddi, Sinan, *Kemalism in Turkish politics: the Republican People's Party, secularism and nationalism*, Routledge, New York 2009.
- Çaman, M. Efe, *Türkische Außenpolitik nach dem Ende des Ost-West-Konflikts: Außenpolitische Kontinuität und Neuorientierungen zwischen der EU-Integration und neuer Regionalpolitik*. Dissertation, Universität Augsburg, Augsburg 2004.
- Çarkoğlu, Ali, “Who wants full membership? Characteristics of Turkish public support for EU membership”, *Turkish Studies*, Vol.4, 2003, No.1, S. 171-194.
- Çayır, Remzi (2008), “BBP, AB'ye karşı Türk İslam Birliği kuracak.”, <http://www.haber7.com/haber/20080601/BBP-ABye-karsi-Islam-Birligi-kuracak.php> (7.6.2012).
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- Dursunoğlu, Alptekin, *Stratejik İttifak/ Türkiye- İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, Anka Yayınları, İstanbul 2000.
- Erdem, Tarhan (2007), “Yeni Türkiye'yi Anlamak”, 3 Kasım 2007, http://www.konda.com.tr/html/dosyalar/yeni_turkiye.pdf (3.11.2007).
- Ermagan, İsmail, *EU-Skeptizismus in der Türkei – Die Haltungen der türkischen Parteien CHP, MHP und AKP*, Doktora Tezi, Erfurt Üniversitesi, 2011.
- Esmer, Yılmaz, “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behaviour”, in: Sayari, Sabri / Esmer, Yılmaz: *Politics, Parties, and Elections in Turkey*, Lynne Rienner, 2002, S. 91-114.
- Gerger, Haluk, *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*, Ceylan Yayınları, İstanbul 2006.
- Gürsel, Haluk F., *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Ak Yayınları, İstanbul 1968.
- İnat, Kemal / Ataman, Muhittin / Telci, İsmail Numan, *Ortadoğu Yılığ 2010*, Açılım Kitap, İstanbul 2012.
- İnat, Kemal: *Türkiye'nin İran Politikası 2010*, iç: İnat, Kemal / Ataman, Muhittin / Telci, İsmail Numan, *Ortadoğu Yılığ 2010, 2012*, S.9-41.

- İnceoğlu, Metin, *Tutum Algı İletişim*, Elips Kitap, Ankara, 2004.
- Kadıbeşegil, Salim, *Halkla İlişkilere Nereden Başlamalı*, Mediacat Kitapları, Ankara, 2001.
- Keneş, Bülent, *İran: Tehdit mi, Fırsat mı?*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- Levesque, Raynald, *SPSS Programming and Data Management: A Guide for SPSS and SAS Users*, Fourth Edition, 2007, SPSS Inc., Chicago Ill.
- Liel, Alon / Yirik, Can, *Türkiye-İsrail İlişkileri (1949-2010)*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İKÜ Yayınevi 2010.
- Özbay, Fatih / Kolobov, Oleg A. / Kornilov, Aleksandr A., *Çağdaş Türk Rus İlişkileri: Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992- 2005*, Çeviren: Vügar İmanov / Elnur Osmanov / Ramil Memmedov, Tasam Yayınları, İstanbul 2006.
- Özey, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, Aktif Yayınları, İstanbul 2009.
- Peltekoğlu, Filiz Balta, *Halkla İlişkiler Nedir*, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.
- Owen, Roger, *State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East*, Routledge, London 2004.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2011): *İlçelere göre il/ilçe merkezî ve belde/köy nüfusu 2011*, http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2-Env&report=wa_turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=34&p_kod=1&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html (15.5.2012).
- Yalçıntaş, Nevzat (2009), “*Türk Birliğini kuralım!*”, http://www.varanhaber.com/haber_detay.asp?haberID=1067 (8.6.2012).
- Yetim, Mustafa: Suriye 2010, iç: İnat, Kemal / Ataman, Muhittin / Telci, İsmail Numan, *Ortadoğu Yılığ 2010*, 2012, S. 253-286.
- Yüksek Seçim Kurulu, *Seçim Sonuçları*, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/GenelSecimler.html> (29.6.2012) ve <http://www.yerelsecimler.net/index.php?m=3&ilceid=1> (29.6.2012).